

Carme Serrallonga (1909-1997), traduccions i censura

Jordi Jané-Lligé

Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de Filosofia i Lletres

Edifici B

08193 Bellaterra

jordi.jane@uab.cat

0000-0002-5950-1518

© de l'autor

Recepció: 29/1/2025

Acceptació: 4/8/2025

Publicació: 8/6/2026

Citació recomanada: JANÉ-LLIGÉ, Jordi (2026). «Carme Serrallonga (1909-1997), traduccions i censura». *Quaderns. Revista de Traducció*, 33, 47-58. <<https://doi.org/10.5565/rev/quaderns.182>>

Resum

Carme Serrallonga s'inicià en la traducció literària en la dècada dels anys seixanta del segle passat traduïnt de l'alemany al català narrativa de ficció, assaig i literatura dramàtica. La seva experiència amb la censura fou, des del punt de vista del ventall de gèneres literaris que tractà, gairebé integral. Girà al català alguns dels grans noms de les lletres germàniques que actualment continuem associant a la literatura de compromís social o polític: Georg Büchner, Bertolt Brecht, Heinrich Böll o György Lukács. Tot i això, Serrallonga no topà amb gaires problemes amb la censura, qüestió que abordaré en aquest article.

Paraules clau: censura de llibres; censura d'espectacles; gèneres literaris; literatura alemanya

Abstract. *Carme Serrallonga (1909-1997), translation and censorship*

Carme Serrallonga began her career as a literary translator in the 1960s, translating from German into Catalan fictional narrative, essay and dramatic literature. Her experience with censorship was, from the point of view of the range of literary genres she dealt with, almost complete. She translated into Catalan some of the greatest names of German literature that we still associate today with socially or politically committed literature: Georg Büchner, Bertolt Brecht, Heinrich Böll or György Lukács. Despite this, Serrallonga encountered few problems with censorship, an issue that I will address in this paper.

Keywords: book censorship; entertainment censorship; literary genres; German literature

Sumari

1. Introducció	4. Traduccions de textos dramàtics:
representació i edició
2. Traduccions de narrativa de ficció	5. Conclusions
3. L'assaig	Referències bibliogràfiques

1. Introducció

Carme Serrallonga personifica com poques altres dins la nostra història col·lectiva recent la figura integral de «dona de cultura»: no només per l'assumpció durant els difícils anys del franquisme d'unes responsabilitats i d'uns compromisos que contribuïren decisivament a mantenir present i viva la llengua catalana en diferents àmbits de l'activitat cultural, sinó també per la solvència i l'alta qualitat de les seves aportacions en el camp de les lletres, estretament vinculades a la traducció literària.¹

Serrallonga participà activament durant aquells anys de persecució cultural i lingüística en alguns dels projectes cabdals que tingueren com a objectiu, com avançàvem, l'apuntalament social de la cultura catalana, entesa sempre en tant que cultura moderna en necessària connexió amb la realitat contemporània: des de 1939 ja estigué al capdavant de l'escola Isabel de Villena, i força més avançat el franquisme, a partir de 1960, formà part de l'equip de l'Escola de Teatre Adrià Gual (al costat de Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany, entre d'altres), amb tasques diverses, o participà ben activament en la construcció del catàleg d'Edicions 62 a través sobretot de les seves traduccions. És en la seva faceta de traductora, i concretament en la relació que en tant que traductora literària mantingué amb la censura franquista, que abordarem aquí el seu llegat. Ens ocuparem de la seva activitat en aquest camp literari, doncs, entre els anys 1965 i 1977.

Per iniciar el retrat de la relació que Serrallonga mantingué amb la censura, bé podem servir-nos novament del qualificatiu d'«integral» emprat més amunt, tot i que ara amb unes connotacions de signe diametralment oposat, és clar. Serrallonga fou traductora de novel·la, de teatre i d'assaig, i per tant —a excepció de la lírica— se les hagué amb tots els gèneres literaris. No podem oblidar que en el binomi «traducció literària i censura» el gènere al qual pertanyia el text a traduir tingué una rellevància decisiva tant pel que fa al procediment administratiu a seguir —els espectacles teatrals es regien per unes disposicions censores diferents de les que s'aplicaven en l'edició de llibres— com pel que fa a la ponderació dels censors a l'hora de decretar autoritzacions i permisos.

En la història de la pràctica censora franquista —com en la de qualsevol altre règim dictatorial, altrament—, convé establir categories i distincions, tal com fan

1. Lluïsa Julià (2010) i Pilar Godayol (2010) glossen la figura de Serrallonga en sengles articles com a puntal de la cultura catalana i com a traductora literària de referència.

en els seus estudis Eduardo Ruiz Bautista (2008) o Montserrat Bacardí (2012), entre molts d'altres: no només en la periodització i caracterització de les seves diverses etapes o èpoques —estretament vinculades a les modulacions polítiques del règim—, sinó també pel que fa a qüestions relacionades amb les característiques textuais de les obres que hagueren de passar aquest tràmit i/o, fins i tot, amb l'autoria.

En el present estudi, per continuar delimitant-ne el corpus, partim del fet rellevant que Carme Serrallonga mantingué relacions amb la censura exclusivament com a traductora —a diferència d'altres traductores coetànies, com Teresa Pàmies o M. A. Capmany, que també s'hi hagueren de relacionar en tant que autors, i en el darrer cas també com a directora d'espectacles teatrals—; i, atès que Serrallonga traduí exclusivament al català, ens haurem de centrar en la censura dels darrers anys del franquisme —a partir de la dècada dels seixanta— que és quan progressivament s'anà obrint la veda a la publicació de traduccions al català.

En segon lloc, caldrà que considerem el gènere literari al qual pertanyien els textos que la nostra traductora girà al català, i tot seguit les llengües involucrades en l'operació. El fet que es tractés d'una traductora, i no d'un traductor, també degué produir un determinat efecte en elsensors, per bé que, no tenint-ne una imatge predeterminada per l'obra pròpia, l'atenció que li dedicaren, sempre pendents de la projecció pública de tots els actors del sistema literari (editors, autors, traductors, etc.), degué ser més aviat discreta, centrada sobretot en el fet —de per si suspecte— de traduir al català.

Les nombrosíssimes investigacions existents sobre la censura franquista —basades en nombrosíssims estudis de cas i en un corpus ingent— ens permeten de fer algunes generalitzacions. Ens permeten d'afirmar, per exemple, que elsensors tingueren la màniga més ampla a l'hora d'autoritzar traduccions d'obres narratives i d'assaig al català que no pas al castellà, i no precisament perquè professessin un amor especial cap a la llengua catalana, com sabem; vegeu, a tall d'exemple, l'informe que el lector de torn emetia en resposta a la sol·licitud de publicació de la novel·la *Un amor de Swan*, de Marcel Proust, presentada per l'editorial Aymà, en què és possible identificar alguns dels arguments esgrimits que expliquen aquesta relativa permissivitat més gran:

Proust no es un autor, no digo ya de masas, ni casi de minorías amplias; no quiero decir que no sea un gran escritor. Pero no es fácilmente soportable hoy. Es difícil seguir el hilo argumental. Como todas sus obras la ambienta en una determinada sociedad, alta parisina y sobre una levísima armazón narradora, reuniones, visitas, fiestas, amores, etc. Etc. Va exponiendo su pensamiento, su filosofía sobre los diversos temas. Filosofía la mayoría de las veces no ortodoxa, en muchos casos, y para algunos lectores, perjudicial. Pero nosotros solo debemos actuar en peligro común. Quiero decir que a este autor hay que mirarlo con la escopeta baja y el seguro echado. ¿Para qué gastar pólvora? Y se va a un dialecto, mejor que mejor. PROCEDE SU AUTORIZACIÓN.²

2. AGA, caixa, 21/15182, expedient 2478/64.

En el cas de les traduccions de literatura dramàtica, altrament —i sobretot si anaven lligades a una representació pública—, s'esdevingué ben al contrari. Cal recordar que la presència pública del català damunt dels escenaris, com en qualsevol altre espai públic, estigué subjecta a un control ferri (Feldman i Foguet 2016).

De seguida ens endinsarem en la consideració d'aquests paràmetres i distincions tot aplicant-los a les traduccions de Carme Serrallonga que passaren per censura. Abans cal dir, a tall de valoració global, que l'experiència de la nostra traductora amb l'aparell censor fou més aviat poc problemàtica, més aviat mancada d'incidents rellevants o destacables. Fins i tot en l'obra que més maldecaps li reportà —la seva versió de la peça teatral *La mort de Danton*, de Georg Büchner, com assenyala Teresa Julio (2016) en l'estudi que va fer sobre aquest text i la censura—, les abundants i extenses esmenes i supressions assenyalades en vermell pelsensors com a inapel·lables no s'arribaren a introduir mai en el text publicat,³ el qual sortí finalment a la llum sense gairebé cap modificació en relació amb el que s'havia dipositat a l'administració, i les poques modificacions que s'hi introduïren no tenien res a veure amb les indicacions fetes pelsensors, com demostra Julio.

A l'obra teatral *Leonci i Lena*, també de Büchner —cas igualment estudiat per Teresa Julio (2018)—, presentada a censura d'espectacles l'any 1972 per Pere Planella i Carme Serrallonga, s'hagueren de modificar només poques paraules, segons consta als informes delsensors: *Generalíssim, príncep hereu* (p. 3 del text dipositat) —pels evidents paral·lelismes que es podien establir amb la realitat espanyola contemporània—; i *còmoda* (p. 30 del text dipositat),⁴ adjectiu amb què es qualificava irònicament la fe i la religió cristianes. De segur que a les representacions que se'n seguiren, un cop superats els tràmits administratiusensors, aquestes paraules no foren mai pronunciades. El text de *Leonci i Lena* —igual com el de *La mort de Danton*— s'acabà publicant l'any 1977, sense modificacions tampoc, a la col·lecció «Teatre de Tots els Temps» d'Edicions Robrenyo. Cal subratllar que en el cas de *Leonci i Lena* —obra d'aparença innòcua però que conté una sàtira mordaç— ens situem a l'any 1972, i pel que fa a *La mort de Danton* —obra en què s'aborden qüestions polítiques i religioses d'una forma molt més explícita i problemàtica— ens trobem ja en l'any 1977. Parlem, doncs, de la darrera etapa de la censura franquista, i en el cas de *La mort de Danton*, fins i tot ja de la censura postfranquista.

Sigui pel context històric més favorable —com en els casos que acabem de veure—, sigui per la perícia o la prudència dels editors —com en els casos que abordarem tot seguit—, després d'analitzar tant el material localitzat a l'Arxiu General de l'Administració (AGA) com els resultats que se'n derivaren en les publicacions subsegüents, constatem que les obres que Serrallonga traduí, amb comptadíssimes incidències, tingueren un pas plàcid per la censura i veieren la llum sense gaires més complicacions que les que representaven els tràmits ordi-

3. Les galerades del text dipositades a censura presenten nombroses pàgines senceres marcades en vermell.

4. AGA, caixa 73/09986, expedient 617/72.

naris que havia de superar qualsevol publicació (tant abans com després de la llei Fraga). I això que en la nòmina d'autors inclosos en el repertori que girà al català trobem, m'atreviria a dir, autèntiques «bèsties negres» de la censura; autors que acumulaven veritables serials d'informes negatius, prohibicions o, en el millor dels casos, exigències d'esmenes. Estem parlant de Bertolt Brecht, molt especialment, però també de György Lukács, Heinrich Böll o de l'esmentat Georg Büchner, al costat d'altres autors manifestament menys problemàtics com Peter Handke o Hans Peter Richter. Com es desprèn dels noms que acabem de llegir, amb l'excepció del de Lukács —el qual, però, essent hongarès d'origen escrivia habitualment en alemany—, tots els autors que traduï Serrallonga durant aquests anys comparteixen origen germànic i escrigueren la seva obra en alemany.

Superada l'etapa de la censura, en la seva dilatada trajectòria professional, Serrallonga continuà traduint molts altres autors emblemàtics de la literatura en llengua alemanya —Alfred Döblin o Friedrich Dürrenmatt, per exemple—, però la seva nòmina s'eixamplà a autors italians, d'expressió francesa i també anglosaxona (Godayol 2010); en l'etapa històrica que ens ocupa —com dèiem, tanmateix— cal que ens restringim a l'alemany. Aquesta qüestió no és en absolut menor, perquè de censors que llegissin l'alemany amb solvència n'hi havia més aviat pocs; i aquests censors, cal dir-ho, solien disposar d'una àmplia formació cultural. Això no comportava necessàriament, per descomptat, una mentalitat més oberta o una permissivitat més gran, però en alguns casos, com en el de l'emblemàtic pare Álvarez Turienzo⁵ —responsable en bona part dels informes a obres traduïdes per Serrallonga— sí que implicà sovint un horitzó de mires més ampli. Filant encara més prim, pel que fa a la traducció d'obres d'assaig escrites originalment en alemany, sempre trobem els mateixos noms com a responsables dels informes de censura: en el cas de Serrallonga, a banda del pare Saturnino Álvarez Turienzo, el pare Miquel Oromí. L'avaluació d'aquesta mena d'obres requeria, sens dubte, una sòlida preparació intel·lectual; la qualitat dels informes de censura en aquests casos —això n'és una prova indiscutible— sol ser molt superior a la de la majoria dels informes emesos sobre obres de teatre o narrativa.

A tall d'exemple, podem comparar dos informes diferents sobre traduccions fetes per Serrallonga, que deixen en evidència capacitats de síntesi i d'anàlisi radicalment oposades. En un extrem trobem l'informe afinat que el pare Álvarez Turienzo emeté sobre l'assaig de Lukács *Goethe i el seu temps*:

El intento general del autor es encajar a Göthe dentro de la corriente social prerrevolucionaria de su tiempo y hacerlo precursor, particularmente con su WERTHER, de la Revolución Francesa, junto con su amigo Schiller, y consiguientemente de la resultante revolución social. La literatura alemana de este tiempo, de fines del s. XVIII a principios del XIX, de la que Göthe es el alma y ser sustancial, constituye la preparación ideológica de la futura revolución social democrática. Göthe, dice el autor, no fue un revolucionario político, pero sí un precursor doctrinal del socialismo.

5. Per a una visió més detallada de la figura de Saturnino Álvarez Turienzo, vegeu Sopena (2013).

Se aprecia la tendencia socialista del autor, pero sin que llegue a polemizar ni demostrarse sectario dogmatizante.⁶

En l'altre extrem, l'informe del censor Pedro Barceló sobre la posada en escena de *La bona persona de Sezuán*, de Brecht, que demostra un desconeixement absolut de la naturalesa i les característiques del teatre de Brecht sorprenent, atès el caràcter de *persona non grata* de què gaudia l'autor alemany entre els censors franquistes i ateses les prevencions que, d'entrada, havia de generar la seva obra, per socialment perillosa:

Parábola sobre el premio al bien y castigo al mal. La solución queda en el aire y los ejemplos son contradictorios. No obstante hay una exaltación del bien, aunque no sea ciertamente una exaltación optimista. APROBADA.

N.B. *La obra carece de toda implicación política.*⁷

2. Traduccions de narrativa de ficció

Centrant-nos de ple en el nostre corpus, les dues primeres traduccions que enllestí Serrallonga pertanyien al gènere narratiu, del total de tres novel·les que girà al català i que passaren pel filtre de la censura: *El pa dels anys joves* [*Das Brot der frühen Jahre*], obra de Heinrich Böll de 1955, publicada per Edicions 62 l'any 1965; *El meu amic* [*Damals war es Friedrich*], best-seller de Hans Peter Richter de l'any 1961, publicat per la mateixa editorial el mateix any; i uns anys més tard, *Casa sense amo* [*Haus ohne Hüter*], també de Heinrich Böll, apareguda en alemany l'any 1954 i publicada en català novament per Edicions 62 l'any 1970. Tant *El pa dels anys joves*⁸ com *El meu amic*⁹ foren presentades a censura per Edicions 62 el mes de febrer de 1965, i totes dues reberen el vistiplau administratiu poc temps després, sense que s'hi reclamessin cap mena d'esmenes. La publicació d'aquestes dues obres —i especialment la de Böll, perquè tindrà continuïtat— constitueix una clara mostra de l'interès que els editors catalans —seguint les petjades de les principals cases editorials europees— manifestaren en la dècada dels seixanta per la nova literatura alemanya, i molt particularment per l'obra d'aquells autors que des de la literatura endegaven un complex i traumàtic procés de revisió del passat històric recent. Vet aquí, doncs, un cas clar de recepció adreçada a legitimar i promoure en el sistema literari d'acollida —el català— un model literari a seguir, amb plena consciència de les traves que hi posaria el règim.

La primera novel·la traduïda per Serrallonga que veié la llum fou, doncs, *El pa dels anys joves*, que amb els anys esdevingué l'obra més popular de Böll entre els lectors catalans, i la que més vegades es reedità (tant a la col·lecció «El Balancí», primer, com posteriorment a «El Cangur»). Cinc anys més tard, l'any 1970,

6. AGA, caixa 21/16055, expedient 2109/65.

7. AGA, caixa 77/09563, expedient 270/66. La cursiva és meua.

8. AGA, caixa 21/1598, expedient 1397/65.

9. AGA, caixa 21/15935, expedient 1240/65.

Serrallonga tornava a traduir una novel·la del premi Nobel de literatura de 1972, *Casa sense amo*, també sense ensurts. Així com la traducció d'*El pa dels anys joves* es publicà abans en català que en castellà, en el cas de *Casa sense amo* la versió castellana ja s'havia publicat l'any 1957, moment en què les traduccions al català encara no podien veure la llum. La traducció al castellà, la primera de Böll que es feu a l'Estat espanyol, no havia presentat problemes, de manera que l'autorització de la traducció catalana fou un tràmit.

En tot cas, com veiem, les obres primerenques de Böll no causaren gaires maldecaps als editors catalans. El censor d'*El pa dels anys joves*, però, en feia el dictamen següent amb un cert escepticisme:

El protagonista de esta novela es uno de esos personajes marginales, que pasan por la vida sin incorporarse plenamente a su sociedad ambiente, en la que no encuentran la sinceridad, autenticidad, amistad y bondad desde las que ordenan su jerarquía de valores.

Puede autorizarse.

Pel que fa a *Casa sense amo*,¹⁰ l'informe tampoc no deixa entreveure un entusiasme excessiu del lector, i sí, més aviat, una certa condescendència:

Novela un tanto extraña por el entremezclamiento de los personajes que van siendo descritos a saltos e indicándose su actuación por separado, en diversos tiempos, pero en la que parece el personaje central una viuda de un poeta que murió en la última guerra mundial como capo tanquista, obedeciendo las órdenes absurdas y sin finalidad de un oficial de las SS, y al que después encuentra la viuda, que, ya con el corazón roto la vida no le dice nada y todo le es igual hasta el punto de no preocuparse de su hijo que es atendido fundamentalmente por un amigo de sus padres.

No obstante lo atrevido de las expresiones algunas veces, la novela es autorizable.

El to general dels informes a Böll fets durant els primers anys de la seva recepció a Espanya es fa patent a l'informe de la novel·la *Sense dir res*, publicada l'any 1966 a Edicions 62 en traducció de Manuel Franquesa, abans que n'aparegués la traducció castellana: «Novela religiosa, construida sobre una sencilla trama, de la que trasciende una crítica de las actitudes religiosas puramente formales. *Puede obligar a reflexionar, pero en el fondo es constructiva*. Puede autorizarse».¹¹

L'obra de Böll que sí que topà amb la censura, tanmateix, fou *Opinions d'un pallasso* [*Ansichten eines Clowns*], publicada a Alemanya l'any 1963 i que donà fama internacional a Heinrich Böll, convertida en un autèntic best-seller. Hi trobem un Böll molt més agre, sarcàstic i combatiu que el de la primera època, el qual, des del seu catolicisme actiu i compromès, denunciava obertament la con-

10. AGA, caixa 66/03504, expedient 10017/66.

11. AGA, caixa 21/15808, expedient 271/65. La cursiva és meva.

nivència de l'Església catòlica amb el règim nacionalsocialista i la seva capacitat d'adaptació al règim polític que convingués, que en aquells moments era el govern conservador d'Adenauer. Calgueren dos anys i estira-i-arronses constants entre editors, censors i autoritats per tal que l'editorial Seix Barral obtingués el permís per publicar-la en castellà. A l'AGA no consta cap iniciativa de publicació al català, de la qual cosa inferim que Edicions 62 optà per actuar amb prudència i estalviar-se riscos i esforços excessius o inútils, també econòmics, per descomptat. És obvi que Edicions 62 havia apostat fortament per Böll, com hem anat veient, i ho va continuar fent: l'any 1968 en publicà *Billar a dos quarts de deu* [*Billard um halb zehn*], apareguda en alemany l'any 1959 i traduïda al català per Carles Unterlohner. La traducció d'*Irlanda, què en fas dels teus fills?* [*Irishes Tagebuch*], a mans de Jem Cabanes, aparegué a Laie l'any 1975, i en el cas d'*Opinions d'un pallaso* sembla que els editors s'estimaren més estalviar-se el viacrucis pel qual havia passat Carlos Barral i no fou fins a l'any 1982 que l'editorial Nova Terra publicà aquesta obra en català, en traducció de Carme Gala.

La segona novel·la traduïda al català per Serrallonga fou, doncs, com dèiem, *El meu amic*, de Hans Peter Richter. Es tracta d'un autor que, comparat amb Böll, tingué un impacte molt més petit entre els lectors catalans. Conegut sobretot per les seves obres de literatura juvenil, aquesta novel·la traspasà fronteres perquè abordava un tema aleshores poc usual en la literatura de divulgació, encara: el de la persecució dels jueus a l'Alemanya nazi. L'informe de censura, que no hi presentava cap pega, és bàsicament un resum de l'argument:

Novela en la que se viene a narrar cómo se inicia y desarrolla la persecución judía en Alemania en la época hitleriana. Aparece como narrador un muchacho contemporáneo y amigo y vecino de un joven judío del que cuenta como tras expulsarle de la escuela, de ocasionar la muerte de su madre, el intento de desahucio de su casa, el despido del trabajo de su padre, la prisión de éste y del rabino que tenían recogido en casa, se le lanza a la muerte durante un bombardeo por no querer admitirlo en un refugio antiaéreo el jefe de éste.

3. L'assaig

Serrallonga traduí durant el període franquista una única obra d'assaig, *Goethe i el seu temps* [*Goethe und seine Zeit*], de György Lukács, publicada l'any 1967 per Edicions 62 a la col·lecció «Biblioteca Bàsica de Cultura Contemporània». El filòsof hongarès l'havia publicada originalment en alemany l'any 1947 en una editorial suïssa, Francke Verlag.

Torna a ser paradigmàtic, en el cas de l'assaig, el tracte diferenciat que la censura dispensà a les traduccions fetes al català en relació amb les traduccions al castellà, com es veu en l'exemple de Lukács. El cas de *Goethe i el seu temps* —que no presentà grans problemes als editors, ni en català ni en castellà— és menys evident que no pas el de *Teoria de la novel·la* ([*Die Theorie des Romans*], publicada originalment l'any 1920 en l'etapa premarxista de Lukács), que en cata-

là no topà amb cap impediment, i en castellà, en canvi, hagué de sotmetre's a àrdues negociacions,¹² com veurem tot seguit de manera breu. També en aquest cas constatem que l'obra de Lukács escollida per tal que Serrallonga la traduís al català resultava, d'entrada, menys problemàtica i controvertida de cara a censura que moltes altres obres seves, més explícitament marxistes, i que sovint la política d'Edicions 62 s'encaminà a estalviar-se problemes en certa manera previsibles.

El volum dedicat a l'obra de l'autor del *Faust*, amb tot, reclamà dos informes diferents, com ja hem dit, de lectors que dominessin la llengua alemanya i que estiguessin especialitzats en assaig: un ja l'hem citat com a exemple d'informe fet amb coneixement de causa, el del pare Álvarez Turienzo; l'altre fou encarregat al pare Oromí, com hem vist. El primer que s'emeté cronològicament, amb data de 24/04/1965, fou, però, el del pensador i censor lleidatà:

Se trata de una serie de artículos del mismo autor (escritos en 1934-35 y 1940) en torno a la obra literaria de Goethe y Schiller, de la que intenta entresacar una visión filosófico-social algún tanto paralela a la dialéctica de Hegel y Marx como creadora de la revolución social de la Alemania del tiempo. — Como el autor no es alemán y la obra está publicada en Suiza, tal vez algún alemán no está de acuerdo con esta visión del autor. Son puntos de vista discutibles. Yo no encuentro nada de particular. Por lo que opino que:

Puede publicarse.¹³

Álvarez Turienzo, a banda del veredict favorable que ja coneixem, havia respost prèviament a les preguntes protocol·làries que encapçalaven tot informe; pel que fa a la moral, escrivia: «Comparte esporádicamente la rebelión contra la ética»; i pel que fa a l'apartat «régimen y sus Instituciones», deia: «Es de tendencia socialista».

La traducció de Serrallonga no era pas la primera que Edicions 62 publicava d'una obra del filòsof hongarès, com dèiem. Dos anys abans, l'any 1965, l'editorial ja n'havia publicat *Teoria de la novel·la*, en traducció de Michael Faber-Kaiser. No es tracta, efectivament, d'obres representatives del pensament marxista més explícit de Lukács, però sí, malgrat la complexitat que comportava la seva lectura, d'obres dotades d'un gran valor simbòlic en tant que eixides de la ploma d'un intel·lectual compromès amb el comunisme que en aquells anys gaudia d'una gran divulgació i prèdica a tot el món occidental. *Teoria de la novel·la*, un exercici acadèmic brillant però molt dens, ja havia aparegut a la col·lecció «Llibres a l'Abast», mentre que l'obra dedicada a Goethe, com dèiem, aparegué a la «BBCC». Potser aquesta darrera obra, que constituïa un bon exemple d'interpretació de la literatura com a expressió de lluita de les forces històriques a través de la interpretació dels personatges creats per Goethe, resultà més assequible per al públic no especialitzat, a qui de fet s'adreçava. Lukács hi reinterpreta els Werther, Wilhelm Meister i Faust no com a exemples de personatges romàntics, sinó com a exemple de figures exemplars en la cruïlla històrica de les contradiccions

12. AGA, caixa 66/03421, expedient 6913/69.

13. AGA, caixa 21/16055, expedient 2109/65.

històriques del seu temps. Lukács reivindicava un Goethe liberal, humanista, compromès amb la lluita de l'home molt allunyat de la imatge del Goethe auri i romàntic amb què la historiografia burgesa l'havia aconseguit divulgar. *Goethe i el seu temps* anava acompanyat d'un pròleg de Josep Maria Castellet, en què l'editor destacava la necessitat de reinterpretar la pròpia tradició literària per posar en qüestió «veritats» molt qüestionables. Josep Maria Castellet remetia en aquest pròleg al lector a la traducció de l'obra *Sociología y literatura*, publicada a Ediciones Península en traducció de Manuel Sacristán, que anava precedida d'un estudi sobre Lukács a càrrec de Peter Ludz.

L'editor català Joan Grijalbo, encara aleshores establert a Mèxic —editor de best-sellers i de l'obra de tots els grans pensadors marxistes— sí que tingué problemes, com avançàvem, amb l'edició castellana de *Teoría de la novela*, atès que volgué publicar l'obra juntament amb altres escrits breus de Lukács, de filiació clarament marxista. El censor contestava irònicament a les reclamacions de l'editor:

Solo cabe pensar que ha existido alguna «confusión» o «error» por parte de la Editorial GRIJALBO al solicitar del Ministerio la autorización de lo suspendido, pues dejaría la obra SIN CONSISTENCIA.¹⁴

4. Traduccions de textos dramàtics: representació i edició

Ja aclaríem al començament d'aquest treball que, pel que fa a la censura, en el cas dels textos dramàtics cal distingir entre aquells que estaven destinats a la publicació en una col·lecció de textos teatrals per ser llegits —i que, per tant, seguien el mateix procediment administratiu que la resta de llibres—, i aquells altres textos que es presentaven a censura perquè eren la base d'una representació teatral. En aquest darrer cas els responsables del muntatge s'havien d'adreçar a les oficines de censura d'espectacles i no pas a la de llibres. Ja hem vist succinctament què va esdevenir-se amb els textos de Georg Büchner que Serrallonga traslladà al català, tant pel que fa al seu pas per la censura d'espectacles com pel que fa a la censura de llibres; Teresa Julio (2016, 2018) n'ha descrit els detalls, com dèiem. A banda de Büchner, la nostra traductora també girà aquells anys al català sengles textos de dos altres autors germànics: un de clàssic, Bertolt Brecht, i un d'emergent, Peter Handke; i, per sorprenent que pugui semblar, cap dels dos textos no topà amb problemes de censura. El cas sorprenent és el de Bertolt Brecht, és clar. Cal subratllar, però, que si bé les traduccions de textos teòrics de Brecht al català passaren per un calvari abans de poder veure la llum,¹⁵ no passà el mateix amb els textos teatrals.

L'any 1966 Serrallonga rebé l'encàrrec de l'EADAG (Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual) de traduir *La bona persona de Sezuan*, de Brecht; el dramaturg ale-

14. AGA, caixa 66/03421, expedient 6913/69.

15. AGA, la caixa 66/2940 conté els expedients 3883/69; 3384/69 i 3385/69 corresponents als tres volums de textos teòrics de Brecht *Schriften zur Literatur und Kunst*.

many acabà sent un dels autors que la nostra traductora més admirà i que, en anys posteriors, més prolíficament traduí. L'obra fou publicada per Aymà l'any 1967. L'any 1970, i per encàrrec de la mateixa companyia, Serrallonga traduí *Insults al públic*, de l'aleshores jove autor austríac Peter Handke. Aquesta obra no aparegué en format de llibre fins a l'any 1988. Cap d'aquests textos, ni els destinats a la representació ni els destinats a ser publicats —ja ho hem vist amb l'informe de Pedro Barceló—, provocà objeccions de l'aparell censor.

5. Conclusions

Si considerem la censura —i les seves consignes canviants i no escrites enlloc— com l'única poètica que fou capaç d'impulsar el règim franquista —una mena de poètica en negatiu—, les traduccions de Carme Serrallonga, juntament amb els informesensors que les van acompanyar, són una font ben fidedigna per estudiar i establir els paràmetres literaris considerats com a acceptables en la darrera etapa del franquisme. Aquestes traduccions se situen al límit. Serrallonga, «dona de cultura» preeminent dins el sistema literari català, no destacà per activitats polítiques o ideològiques considerades com a perilloses per als franquistes, però sempre estigué al límit del que era permisible. Els autors que traduí al català així ho demostren: bona part de la producció de Brecht i de Lukács fou censurada, i en menys quantitat també de Büchner i de Böll; no pas les obres que ella en traduí. La seva actitud fou probablement la de no estirar massa la corda. Edicions 62, bàsicament, li feu costat en les iniciatives editorials que emprengueren junts. El coneixement de la faceta traductora de Serrallonga i la seva relació amb la censura, des d'aquesta posició limítrof, ens ajuda a entendre millor aquest estira-i-arronsa que tingué lloc en la dècada dels seixanta i començament dels setanta entre les ànsies renovadores d'un bon nombre d'editors i l'oficialitat aferrada a un dirigisme cultural cada vegada més impossible.

Les traduccions de Serrallonga, i tal vegada aquest és el llegat que ens cal reivindicar amb més contundència, contribuïren decididament a casa nostra a la renovació de tots els gèneres literaris, a excepció de la lírica: tant pel que fa a les temàtiques, com pel que fa al tractament de les formes, i molt especialment pel que fa al model de llengua literària; un model molt més permeable a les seves mans, i que indefectiblement incorporava en el seu repertori formes d'un català més natural, una llengua que ella contribuí a mantenir genuïna i viva.

Referències bibliogràfiques

- BACARDÍ, Montserrat (2012). *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum.
- FELDMAN, Sharon G.; FOGUET, Francesc (2016). *Els límits del silenci. La censura del teatre català durant el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GODAYOL, Pilar (2010). «Carme Serrallonga, el plaer de traduir». *Quaderns. Revista de Traducció*, 17, p. 17-23.
- JULIÀ, Lluïsa (2010). «Carme Serrallonga (1909-1997). Viure l'ideal». *Quaderns. Revista de Traducció*, 17, p. 9-15.

- JULIO, Teresa (2016). «La *Mort de Danton*, de Büchner, o l'eficiència de la censura en la traducció de carme Serrallonga». A: Laura VINARDELL (ed.). *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 135-142.
- (2018). «La recepció de *Leonce und Lena*, de Georg Büchner, en català: muntatges i censura durant el franquisme». *Anuari TRILCAT*, 8, p. 22-38.
- RUIZ BAUTISTA, Eduardo (2008). *Tiempo de censura. La represión editorial durante el franquismo*. Gijón: Ediciones Trea.
- SOPENA, Mireia (2012). «“Con vigilante espíritu crítico”. Els censors en les traduccions assagístiques d'Edicions 62». *Quaderns. Revista de Traducció*, 20, p. 147-161.